

Uppsats kursen Biologi och miljövetenskap- introduktion,
BI0844, ht 2011

Friluftsliv som naturhot

- Går det att kombinera ett aktivt friluftsliv och naturvård?

Jenny Bernström

©J. Bernström

Intresset för svenskt friluftsliv och vildmarksturism ökar vilket leder till ökat slitage på naturen. Allemansrätten debatteras kraftigt i media och frågan vem som får exploatera vad är ständigt het. En ny sorts intensiv användning av naturen i form av äventyrssporter skapar helt nytt slitage på populära områden. Markstruktur, naturtyp, klimat och vegetation påverkar hur hårt slitage ett område klarar av innan irreparabla skador uppstår. Genom bildande av naturreservat och nationalparker med olika zoner försöker Naturvårdsverket styra slitaget bort från känsliga områden men forskningen på friluftsliv i svensk natur är mager och resultatet av de skyddsinsatser som görs är ännu oviss. Framförallt vet ingen ännu hur mycket högre besöksstryck ett område tål och hur ett för högt tryck ska hanteras.

Handledare: Åsa Ranlund, Institutionen för ekologi

Innehållsförteckning

Inledning	2
Material och metoder.....	2
Resultat	2
Naturskydd.....	2
Friluftsliv som miljöhot	3
Diskussion	4
Slutsats.....	6
Referenslista	6
Elektroniska referenser:	7

Inledning

Vid utövande av friluftaktiviteter och äventyrsturism är en stor del av upplevelsen att få vara ute i naturen och få se djur och växter i olika miljöer. Men med dagens ökande vildmarksturism och exploaterande av natur till fördel för människor ökar slitaget på populära platser och den svenska allemansrätten ifrågasätts. Därför ställer jag frågan: Går det att kombinera ett aktivt friluftsliv och naturvård?

Material och metoder

De metoder som använts i studien är litteraturstudier av publikationer från Naturvårdsverket och resultat från forskningsrapporter och examensarbeten.

Resultat

Naturskydd

Det finns många försök att reglera och regelstifta kring naturskydd och naturförvaltning. Ibland sätts regler för att värna om friluftslivet och ibland för att skydda naturen från det. Många gånger är regelverken en tolkningsfråga och det kan vara svårt att bedöma om åtgärderna gör någon egentlig nytta (Emmelin, 2010). Sedan 1994 står det i Sveriges grundlag (2 kap. 18 § regeringsformen) att alla ska ha tillgång till naturen enligt allemansrätten. Vad denna allemansrätt innebär är däremot inte lagstadgat vilket leder till debatt och konflikter som inte är helt enkla att lösa (Bengtsson, 2004).

Sveriges riksdag har beslutat om ett antal miljömål som påverkar friluftslivet. På

Miljömålsportalens hemsida finns målen beskrivna och det mål som påverkar utveckling av möjligheterna till friluftsliv och upplevelseturism är främst Mål 14: En storslagen fjällmiljö. Mål 14 säger att *“fjällen ska ha en hög grad av ursprunglighet vad gäller biologisk mångfald, upplevelsevärden samt natur- och kulturvärden.”* Vidare ska *“..verksamheter i fjällen bedrivs med hänsyn till dessa värden och så att en hållbar utveckling främjas.”* (Miljömålsportalen, u.å.)

Det finns flera olika sätt att skydda natur i Sverige. Naturreservat bildas av kommuner och länsstyrelser och skyddas av miljöbalken och enligt naturvårdsverkets hemsida är reservatsbildning det viktigaste sättet att skydda biologisk mångfald och värdefulla naturområden för en lång tid framöver. Det finns drygt 3700 naturreservat i Sverige och varje reservat är unikt och har egna föreskrifter och skötselplaner som anpassas efter områdets behov, användande och utsatthet. Sverige har även 29 nationalparker som tillsammans är de mest skyddsvärda områdena i Sveriges natur (Naturvårdsverket, u.å). Det här är områden som ska bevaras för framtida generationer. Utöver olika reservat och parker finns ett stort antal natura 2000 områden med naturtyper som enligt olika EU-direktiv anses som främjande för den biologiska mångfalden (Naturvårdsverket, 2003). Natura 2000-områdena har speciella skötselråd och tillstånd krävs för att förändra områdets karaktär på ett betydande sätt.

Friluftsliv som miljöhot

När fler människor rör sig ute i naturen uppstår olika former av slitage på mark och växtlighet beroende på aktivitet, intensitet, markförhållanden och vegetationstyp (Emmelin, 2010). Vissa vegetationstyper tål mer slitage än andra och några arter gynnas till och med av upprepad störning. Om marken är fuktig eller terrängen lutar är området mera utsatt för svårreparerade nötningsskador. Följande bilder (*figur 1 och 2*) är tagna av Lars Greilert som är banbyggare till orienteringstävlingar. Dessa bilder togs efter en orienteringstävling i närheten av kontroller där ett stort antal orienterare, så många som 7400 st vid figur 1, passerat under en kort tidsperiod. (Greilert, 2009). Här syns tydliga exempel på mark som är extra slitagekänslig på grund av lutning och hög markfuktighet.

Figur 1

© I. Guller

Figur 2

Störningskänsligheten hos olika djurarter varierar kraftigt mellan arter, över tid och mellan olika platser (Emmelin, 2010). Tillgången till föda, reproduktion och artens känslighet kan avgöra om störningen kommer påverka populationen men olika ekologiska faktorer samverkar så tolkningarna av beteendeförändringarna är ofta svåra att göra.

För att minska störningar på djurlivet orsakade av turism och friluftsliv har man i andra länder skapat olika zoner i naturreservaten. Yttre zoner där kommersiellt utnyttjande av naturen är tillåten. Sedan olika buffertzoner där viss mänsklig närvaro är tillåten för att sedan längst in ha fredade zoner där djuren får leva med minimal mänsklig påverkan.

Zonering med fem olika zoner kan ses i Banff National Park i Kanada (Parks Canada, u.å)

Buller är en störningsfaktor som påverkar både djurliv, lokalbefolkning och andra besökare i området. Skoter är det enligt svensk terrängkörningslag (1975:1313 1§) tillåtet att framföra på alla områden som är snötäckta och inte är ungskog. Dessutom finns inga avgaskrav för denna typ av fordon. Det finns ingen statistik över luftföroreningar från friluftsliv och turism men beräkningar visar att t ex. fritidsbåtar släpper ut minst 3000 ton kolväten per år (Emmelin, 2010)

Diskussion

Syftet med bildandet av naturreservat och nationalparker skiljer sig många gånger åt i Sverige jämfört med andra länder. Där det saknas allemansrätt kan bildningen av ett skyddat naturområde främst handla om att göra natur tillgänglig för allmänheten. Detta

innebär en stor skillnad gentemot naturskyddsområden om man ser till regelverk, förvaltning och i förlängningen även forskningen som sker på området och dess användare. Det finns mycket sparsamt med forskning om svenskt friluftsliv och dess påverkan på naturen vilket gör att hanteringen av friluftsliv i skötselplaner för skyddade områden i landet ofta bara handlar om att styra besökare med hjälp av stigar och leder. Problemet med slitage på grund av ökad mängd besökare berörs oftast ytligt och benämns som något som ska hanteras men utan vidare plan för exakt hur detta ska ske.

En av de stora riskerna med att ett område blir för slitet och överexploaterat är att besökarna kommer söka sig till nya, tidigare orörda områden. Aktiva försök har gjorts för att minimera utbrett slitage i exempelvis Åre. Där jobbar man med att utveckla små befintliga utförsåkningsområden för att på så sätt låta stora omgivande fjällområden bevaras orörda (Länsstyrelsen Jämtlands län, u.å.). Utvecklingen i Åre fungerar ungefär som zoner i Abiskofjällen (Pettersson, 2006). Där delas nationalparken in i 3 zoner där zon 1 är en vildmarkskärna där ingen turismutveckling får ske. I zon 2 finns rastplatser och markerade leder men eldning och tältning är förbjudet utanför markerade platser. Zon 3 består av ett 100 m brett område längs Kungsleden där det mesta av besöksstrycket på nationalparken sker.

Enligt Friluftsliv i förändrings hemsida har flera undersökningar gjorts för att ta reda på hur vistelse i naturen påverkar inställningen till natur och naturvård. Det verkar som att utövande av friluftsliv kan ha en viss positiv påverkan på människors intresse för miljö och natur men det är ingenting som sker automatiskt (Friluftsliv i förändring, u.å.). Att skapa ett naturintresse genom personlig relation till naturområden är något som Naturvårdsverket jobbar med genom att skapa varumärket Sveriges nationalparker. Naturvårdsverket försöker alltså jobba med klassiska metoder inom destinationsutveckling (Bohlin, 2007) för att ge nationalparkerna en identitet. Syftet med varumärkesskapandet sägs vara att locka fler besökare till områdena (Naturvårdsverket, u.å) vilket kan strida emot målet att bevara områdena för framtida generationer som var anledningen bakom bildandet av nationalparkerna från första början.

Upplands största naturreservat är Florarna. På informationstavlor vid parkeringarna finns information om de föreskrifter som gäller i just det reservatet. Det är till exempel inte

tillåtet att rida eller köra snöskoter inom reservatsgränserna medan det är tillåtet att jaga en stor del av året. Det är tillåtet att tälta men inte göra upp eld annat än på markerade platser. Inom en inre zon är det inte heller tillåtet att anordna orienteringar eller samla botaniskt material. Tanken med reservatet är alltså både att skydda viss natur och öppna upp för vissa besökare. Länsstyrelsen i Uppsala län försöker styra användandet av reservatet för att bevara det som anses skyddsvärt.

Slutsats

Eftersom så lite svensk tvärvetenskaplig forskning gjorts inom områdena friluftsliv kontra naturvård finns det väldigt lite uppgifter om hur slitage och störningar i reservat och nationalparker sker i Sverige. Då markförhållanden, vegetation och klimat många gånger skiljer sig ifrån andra länder går det inte att direkt applicera internationell forskning på svenska förhållanden. Genom att studera hur naturvårdsverket och länsstyrelserna utformat föreskrifter för reservat och naturskyddsområden går det att utläsa vad myndigheterna tror om kombinationen friluftsliv och naturvård i dessa områden. Många gånger har reservaten bildats för att skydda naturen *och* göra den tillgänglig för allmänheten men styrmedlen som används för att kontrollera besökarna är dåligt genomtänkta och problem kan uppstå om besöksantalet hastigt stiger. Försöken med olika zoner i naturskyddsområden verkar fungera bättre än traditionella reservat men det behövs fortfarande mer forskning inom ämnet för att kunna se om resultaten är hållbara och naturen verkligen bevaras åt eftervärden och inte bara exploateras för egen vinning idag.

Referenslista

- Bengtsson Bertil (2004). *Allemansrätten – Vad säger lagen?*, Naturvårdsverket, Stockholm
- Bohlin M., Elbe J. (2007). *Utveckla turistdestinationer – Ett svenskt perspektiv*, Liber, Malmö
- Emmelin L., Fredman P., Lisberg Jensen E., Sandell K., 2010, *Planera för friluftsliv*, Carlssons, Stockholm
- Naturvårdsverket (2003). *Natura 2000 i Sverige – Handbok med allmänna råd*,

Naturvårdsverket, Stockholm

Naturvårdsverket (2005). *Planering och förvaltning för friluftsliv – en forskningsöversikt*.

Rapport 5468. Naturvårdsverket, Stockholm

Pettersson Mattias (2006). *Friluftslivets påverkan på naturskyddade områden*, Institutionen för Tema, Linköpings universitet, Norrköping

Elektroniska referenser:

Friluftsliv i förändring, [online] u.å, Friluftsliv och naturvård. Tillgänglig:

<http://www.friluftsforskning.se/> [2011-10-17]

Greilert L. Klart – om bilder, orientering och lite annat [online] 2009, Tillgänglig:

<http://klart.blogg.se/> [2011-12-05]

Länsstyrelsen Jämtlands län , Fjällprogrammet Jämtlands län, [online] u.å, Tillgänglig:

http://www.lst.se/NR/ronlyres/A724B189-3BA8-481F-B5B1-65A266FFF963/0/Fjallprogram_del_2.pdf [2011-11-30]

Miljömålsportalen [online] u.å, Tillgänglig: <http://www.miljomal.nu> [2011-11-30]

Naturvårdsverket, [online] u.å, Tillgänglig: <http://naturvardsverket.se> [2011-11-30]

Parks Canada, [online] u.å, Tillgänglig: <http://www.pc.gc.ca/index.aspx> [2011-12-05]